

نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال در استان خراسان رضوی

هادی رفیعی دارانی*
جواد براتی**

چکیده

سرمایه‌گذاری یکی از مهمترین متغیرهای اقتصادی است که افزایش و یا کاهش آن به عنوان اصلی‌ترین عامل بروز رونق و یا رکود اقتصادی می‌باشد و در بخش‌های مختلف اقتصادی، سرمایه‌گذاری به عنوان اصلی‌ترین عامل تحرک و توسعه آن بخش مطرح می‌باشد. صنعت گردشگری یکی از مهمترین بخش‌های اقتصادی استان خراسان رضوی است که قابلیت برنامه‌ریزی و استفاده از سرمایه‌های داخلی و خارجی استان را برای توسعه این بخش و همچنین کل استان، دارا است. هدف اصلی این مطالعه بررسی آثار سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری بر سطح اشتغال و میزان اشتغال‌زایی آن می‌باشد. برای این منظور از جدول داده - ستانده برورسانی شده استان خراسان رضوی استفاده شده است. در این مطالعه برای تدوین و به روز رسانی جدول داده - ستانده، از روش راس استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در سرمایه‌گذاری صنعت گردشگری (هتل و رستوران)، ۱۵۳۱۶ نفر اشتغال در سطح اقتصاد استان ایجاد می‌کند که از این میان، ۵۳۴ نفر شغل در صنعت گردشگری (معادل ۳,۵ درصد کل اشتغال ایجاد) ایجاد خواهد شد. همچنین اشتغال ایجادی برای افزایش یک درصدی در ارزش افزوده صنعت گردشگری، بیانگر سهم ۵۸ درصدی اشتغال در خود بخش گردشگری و ۴۲ درصدی سایر فعالیت‌ها می‌باشد.

لغات کلیدی: گردشگری، اشتغال‌زایی، سرمایه‌گذاری، داده - ستانده، خراسان رضوی.

* عضو هیأت علمی جهاددانشگاهی مشهد و دانشجوی دکتری hadirafiy@yahoo.com (نویسنده مسئول)

** پژوهشگر جهاددانشگاهی مشهد و دانشجوی دکتری j_baraty@yahoo.com

مقدمه

از جمله بخش‌هایی که در عرصه اقتصادی جهان طی سال‌های اخیر از رشد چشمگیر و قابل توجهی برخوردار بوده و پیش‌بینی می‌شود طی دو دهه آینده به پردرآمدترین و تأثیرگذارترین بخش اقتصادی کشورها تبدیل شود، صنعت گردشگری است. بهره‌گیری از این بخش برای دستیابی به توسعه پایدار در هر منطقه، نیازمند طرح و برنامه عملیاتی و اجرایی متکی بر شناخت توان‌های نهفته گردشگری از یک سو و ویژگی‌های گردشگران بهره‌گیرنده از این امکانات از سوی دیگر است (صالحی و خوش‌فر، ۱۳۷۹). بسیاری از کارشناسان معتقدند که گردشگری را می‌توان "صنعت سفید" نام نهاد، زیرا این صنعت برخلاف اغلب صنایع تولیدی، بدون آلوده‌سازی محیط‌زیست انسانی، زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌هاست (محسنی، ۱۳۸۸). از لحاظ اقتصادی، امروزه گردشگری بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت دنیا به حساب می‌آید بطوریکه بر اساس آمار سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۱۲، از هر ۱۲ تا ۱۵ نفر شاغل در دنیا، یک نفر در بخش گردشگری اشتغال دارد. گردش مالی سالانه آن به حدود ۵/۴ تریلیون دلار می‌رسد که حدود ۸ درصد کل اشتغال جهانی را به خود اختصاص می‌دهد. در چهار پنجم کشورهای جهان، یعنی در بیش از ۱۵۰ کشور، گردشگری یکی از پنج منبع مهم کسب ارز خارجی است و در ۶۰ کشور، رتبه اول را به خود اختصاص داده است. در ۸۳ درصد کشورهای در حال توسعه، گردشگری یکی از منابع اصلی درآمد و در یک سوم کشورهای فقیر، عمده‌ترین منبع درآمد بوده است (رضوانی، ۱۳۸۷). در طول چهار دهه گذشته صنعت گردشگری یکی از عوامل اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی در بسیاری از کشورها بوده و به این لحاظ کشورها تلاش می‌کنند که سهم بیشتری از گردشگری را به خود اختصاص دهند. بر اساس آمار و اطلاعات سازمان جهانی جهانگردی (WTO)، تعداد گردشگران خارجی که در سال ۲۰۱۲ به آسیا و اقیانوسیه سفر کرده‌اند نسبت به سال قبل از آن ۷ درصد افزایش یافته است. این درحالی است که این رشد برای کل گردشگری بین‌المللی حدود ۵ درصد بوده است (سازمان جهانی جهانگردی، ۲۰۱۲). لذا نه تنها صنعت گردشگری یکی از بخش‌های اقتصادی رو به رشد و در حال توسعه می‌باشد بلکه سرعت رشد آن در کشورهای خاورمیانه نیز قابل توجه است. بر اساس مطالعات مختلف صورت گرفته طی سال‌های اخیر، صنعت گردشگری به عنوان یکی از بزرگترین منابع رشد اقتصادی و ایجاد اشتغال هر منطقه است و رشد سریع آن، تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی فراوانی را

به دنبال خواهد داشت. این نکته حائز اهمیت است که گردشگری با ویژگی‌های خاص خود و وجود روابط پسین و پیشین با سایر فعالیت‌های اقتصادی، صنعتی پویا با آینده‌ای روشن تلقی می‌شود (زیدی، ۱۳۹۰).

توسعه گردشگری، آثار فراوانی در ابعاد اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در کشور برجا می‌گذارد. ایجاد اشتغال، به جریان انداختن سرمایه‌های اقتصادی، افزایش درآمدهای خارجی در پی افزایش تقاضای سفر خارجی و به دنبال آن افزایش امنیت در کشور از جمله آثار مثبت گردشگری محسوب می‌گردد. دریافتی‌های ارزی حاصل از گردشگری بیشتر از صادرات محصولات نفتی، خودرو و تجهیزات ارتباطی است. همچنین گردشگری نقش مهمی در ترغیب سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، ایجاد درآمد برای دولت و همچنین بخش خصوصی، اشتغال‌زایی مستقیم و غیرمستقیم داشته است (غفوریان و صداقتی، ۱۳۹۰). سرمایه‌گذاری یکی از مهمترین متغیرهای اقتصادی است که افزایش و یا کاهش آن به عنوان اصلی‌ترین عامل بروز رونق و یا رکود اقتصادی می‌باشد و در بخش‌های مختلف اقتصادی، سرمایه‌گذاری به عنوان اصلی‌ترین عامل تحرک و توسعه آن بخش مطرح می‌باشد. صنعت گردشگری از جمله زیر بخش‌های اقتصادی است که بدلیل ارتباط با بخش‌های مختلف و تنوع اقتصادی و همچنین نیاز به گردشگری به عنوان یک کالای اساسی در جوامع امروزی، دارای فرصت‌های زیاد و روبه‌رشدی می‌باشد که علاوه بر پتانسیل جذب منابع مالی، به نظر می‌رسد که سرمایه‌گذاری در این حوزه از توجیه اقتصادی نسبتاً بالایی نیز برخوردار باشد. لذا بررسی تبعات و آثار سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری از اهمیت بسزایی برخوردار بوده که از نتایج آن می‌توان در برنامه ریزی‌هایی که در سطوح کلان منطقه صورت می‌گیرد همچون مطالعات آمایش منطقه‌ای و برنامه‌های توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای بهره جست.

استان خراسان رضوی، به دلیل نقش خاصی که در جذب گردشگران مذهبی در سطح کشور و حتی منطقه دارد، نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و ویژه‌ای برای ساماندهی ورود زائران و گردشگران می‌باشد که بتوان از توان‌ها و پتانسیل‌های آن برای جذب گردشگر و رونق صنعت گردشگری و توسعه اقتصادی استان استفاده کرد. ورود میلیونی زائران و گردشگران به استان خراسان رضوی می‌تواند آثار بسیارشگرفی در شکوفایی و رونق اقتصادی منطقه و ایجاد فرصت‌های شغلی، ایجاد منابع درآمدی، بازار و بازاریابی، سرمایه‌گذاری، تبادل فرهنگی اجتماعی و... داشته باشد. جذب زائران گردشگران در گرو تأمین خدمات مورد نیاز آنها و ایجاد زیرساخت‌ها، تجهیزات و تأسیسات و سرمایه‌گذاری کافی در این زمینه‌ها می‌باشد که

نیازمند برنامه‌ریزی‌های کلان می‌باشد. از اینرو، بررسی آثار سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری بر اشتغال و تولید استان مسأله‌ای است که نیاز به مطالعه وسیع‌تر دارد. از اینرو هدف اصلی مطالعه، بررسی آثار سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری بر اشتغال‌زایی بخش‌های مختلف اقتصادی استان خراسان رضوی می‌باشد.

در ارتباط با بحث سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری و اشتغال‌زایی آن، مطالعات مختلفی صورت گرفته است. کادیالیا و کزواب (۲۰۱۳) طی مطالعه‌ای به بررسی میزان اشتغال حاصل از سرریزهای بخش گردشگری در سایر صنایع پرداختند. آن‌ها با استفاده از داده‌های ۴۳ منطقه شهری آمریکا بین سال‌های ۲۰۰۶-۱۹۸۷ و تخمین تقاضای پویای نیروی کار، به تحلیل اثرات بخش گردشگری بر اشتغال ۲۲ صنعت دیگر (غیر از هتل‌داری) پرداختند. نتایج نشان داد به ازای فروش هر ۱۰۰ اتاق اضافی در یک منطقه، ۲ تا ۵ شغل جدید در هر صنعت دیگر آن منطقه به جز هتل‌داری ایجاد می‌شود. آتانا و ارسلانترکب (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه رشد اقتصادی و گردشگری در کشور ترکیه با استفاده از الگوی جدول داده - ستانده پرداختند. در این تحقیق که براساس داده‌های جدول داده - ستانده سال ۲۰۰۲ صورت گرفته، اشاره شده که گرچه گردشگری بخش کلیدی اقتصاد ترکیه نیست اما دریافتی آن از سایر بخش‌های اقتصادی رقم بالایی است که نشان می‌دهد جهان‌گردی باعث افزایش تولید در سایر صنایع می‌شود و لذا تأثیر قابل توجهی بر رشد اقتصادی خواهد داشت. آکمیک (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به ارزیابی اهمیت گردشگری بین‌المللی در کشور ترکیه پرداخت. در این مطالعه از الگوی ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) جهت دستیابی به اهداف مورد نظر استفاده شد که SAM های مورد استفاده در دو مقطع ۱۹۹۶ و ۲۰۰۲ تهیه شده بود. نتایج نشان داد که کشش GDP برای گردشگر بین‌الملل نسبتاً پایین و تأثیر هزینه‌های توریست خارجی بر ارزش افزوده، و اشتغال نسبتاً متوسط است. همچنین محقق در این مطالعه بر احتمال نشت منافع حاصل از توریسم تأکید داشت. رومرو و تجادا (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای به بررسی زنجیره تولید در بخش گردشگری پرداختند. در این مطالعه از الگوی داده - ستانده برای شناخت بخش‌های اصلی تولید در صنعت گردشگری اسپانیا نسبت به سایر بخش‌ها استفاده شد و همچنین از تحلیل‌های چندسطحی برای بررسی‌های خرد بهره‌گیری شد. پولو و واله

(۲۰۰۸) در مطالعه‌ای به ارزیابی اثرات توریسم در جزیره بالریک کشور اسپانیا با استفاده از روش داده - ستاندهو الگوی ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) پرداختند. نتایج نشان داد بخش گردشگری با در نظر گرفتن مصرف ساکنین و استهلاك در تولید ناخالص داخلی، عامل به وجود آمدن ۷۲,۰۷ درصد ارزش افزوده، ۶۸,۰۱ درصد اشتغال و ۶۵,۰۱ درصد کل واردات اسپانیا بوده است. همچنین ۱۰ درصد کاهش در تقاضای غیربومی (گردشگران) باعث کاهشی معادل ۳,۶ تا ۷,۲ درصد (بسته به نوع مدل استفاده شده) در ارزش افزوده و اشتغال می‌شود. کوکا و همکاران (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای به تحلیل گردشگری در تولید، درآمد، اشتغال و درآمد مالیاتی و همچنین اندازه‌گیری تأثیر هزینه‌های گردشگری برون مرزی در تانزانیا برای سال پایه ۱۹۹۲ پرداختند. الگوی مورد استفاده در این تحقیق، جدول داده - ستانده بود و نتایج آن نشان داد در سال ۱۹۹۲ کل خروجی بخش گردشگری ۵,۸ درصد تولید ناخالص داخلی تانزانیا را تشکیل می‌دهد. همچنین پایین بودن نسبی ضریب فزاینده درآمد گردشگری در تانزانیا، به خاطر پایین بودن دستمزدها در این بخش و همچنین پیوندهای ناچیز بخش‌های مختلف اقتصادی در اقتصاد تانزانیا است. وست و گمیچ (۲۰۰۱) در مطالعه‌ای به بررسی اثرات کلان گردشگری در ایالت ویکتوریای استرالیا با استفاده از داده-ستانده پرداختند. نتایج نشان داد که در سال‌های ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ به ترتیب، مسافرت‌های داخل ایالت و سفرهای خارج از ایالت به داخل آن سهم کمتری از تولید ناخالص داخلی ایالت ویکتوریا را نسبت به مسافرت‌های روزانه در اختیار دارند. همچنین محققان پیشنهاد کردند دولت محلی برای ایجاد شغل به تقویت گردشگری و افزایش سفر در داخل ایالت و برای افزایش ارزش افزوده به بهبود گردشگری برون ایالتی بپردازد. لیترمن (۱۹۹۴) در مطالعه‌ای به تحلیل داده - ستانده رودخانه دره کیکاپو (ایالت ویسکانسین امریکا) با استفاده از روش داده - ستانده پرداخت. وی اذعان داشت در صورت بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری منطقه موردنظر، تجارت‌هایی نظیر هتل‌داری، فروشگاه‌ها و رستوران‌ها، موزه‌ها و مکان‌های تفریحی و ورزشی رشد خواهند کرد و صاحبان این صنایع با سرمایه‌گذاری درآمد ناشی از ورود گردشگر در تجارت‌های دیگر منطقه به صورت مضاعف سبب رشد اقتصادی آن می‌شوند. نصراللهی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای به محاسبه اثر مخارج ارزی گردشگر بین‌المللی بر ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس‌انداز درآمد در فعالیت‌های مختلف استان

اصفهان پرداخته‌اند. در این پژوهش با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۸۵ استان اصفهان - به پشته‌نامه جدول داده ستانده - و نظریه ضریب امکان، ضرایب فنی مناسب برای استان محاسبه و از طریق به کار بردن سناریوهای مختلف، مخارج ارزی گردشگر خارجی در اصفهان برآورد شد و سپس با تکنیک‌های مناسب اثر این نوع مخارج بر ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس‌انداز درآمدها مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این تحقیق نشان‌دهنده عملکرد بسیار ضعیف بخش مالی در اقتصاد استان در ارتباط با ایجاد درآمد از محل گردشگری بین‌المللی است. همچنین نتایج نشان داد که گرچه در تخصیص اولیه درآمد سهم دولت از این محل از همه بیشتر است اما در توزیع نهایی، این خانوار است که بیشترین سهم را به خود اختصاص می‌دهد. غفاری و ترکی هرچگانی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به بررسی نقش صنعت گردشگری در توسعه مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری پرداختند. نتایج نشان داد که اولاً افزایش امکانات گردشگری در منطقه بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۸، باعث افزایش میزان گردشگری روستایی شده است. ثانیاً میان رونق گردشگری، افزایش شمار گردشگران و افزایش فرصت‌های شغلی در بخش سامان رابطه معنی‌داری وجود دارد. صمدی (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان "ارزیابی میزان اشتغال‌زایی جذب توریست براساس الگوی ایستای داده - ستانده منطقه‌ای" اثر مخارج گردشگران خارجی و همچنین تأثیر حذف تقاضای نهایی بخش گردشگری و حذف کل بخش گردشگری و افزایش تقاضای نهایی آن بر میزان اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی استان فارس را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد که در ازای یک سال مخارج گردشگر اروپایی، آمریکایی و آسیایی به ترتیب ۷،۷ و ۹ شغل جدید ایجاد می‌شود. همچنین ضریب فزاینده اشتغال (تعداد شغل‌های ایجاد شده در اثر یک میلیارد ریال مخارج) گردشگران اروپایی، آمریکایی و آسیایی به ترتیب ۹۲، ۹۱ و ۹۳ نفر برآورد شده و ضریب فزاینده بخش هتل و رستوران از پایین‌ترین رقم برخوردار است. نتایج حاصل از محاسبه تأثیر حذف تقاضای نهایی بخش توریسم بر میزان اشتغال کل و اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی استان حکایت از این دارد که کل اشتغال حدود ۲۹ درصد کاهش می‌یابد که بیشترین کاهش در بخش خدمات عمومی و کمترین آن در بخش اداره عمومی و ساختمان می‌باشد. حذف کل بخش توریسم (تقاضای نهایی و واسطه‌ای) میزان اشتغال کل را ۳۹ درصد کاهش می‌دهد. بیشترین کاهش اشتغال مربوط به بخش کشاورزی می‌باشد. همچنین افزایش ۱۰، ۱۵ و ۲۰ درصدی در تقاضای نهایی از بخش گردشگری استان باعث افزایش میزان اشتغال‌زایی کلیه بخش‌ها می‌شود. این در حالیست که خود بخش

گردشگری بیش از همه بخش‌ها از این امر متأثر می‌شود. اسماعیلیان (۱۳۸۱) در مطالعه‌ای به بررسی جذابیت گردشگری و اثرات آن بر اشتغال و درآمد در استان اصفهان طی سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ پرداخت. نتایج این مطالعه نشان داد علیرغم پایین بودن جذب گردشگر نسبت به ظرفیت‌های تاریخی و طبیعی استان، میزان اثرگذاری صنعت گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد در استان و خصوصاً در شهرستان اصفهان به صورت مثبت برآورد گردیده است. صباغ کرمانی و امیریان (۱۳۷۹) در مطالعه‌ای به بررسی و محاسبه اثرات اقتصادی توریسم در ایران با استفاده از تحلیل داده^۰ ستانده پرداختند. نتایج نشان داد که فعالیت‌های هتل‌داری و رستوران، صنایع غذایی، صنایع پوشاک و چرم، صنایع دستی و صنعت حمل و نقل داخلی بیشترین تأثیر را پذیرفته و بیشترین سهم از تولید، درآمد و اشتغال ایجاد شده در اثر مخارج توریست‌های خارجی را به خود اختصاص داده‌اند.

در مجموع، کلیه مطالعات داخلی و خارجی بر تأثیر بالای توسعه گردشگری بر و سهم بالای اشتغال‌زایی (بویژه اشتغال‌زایی غیرمستقیم) را نتیجه گرفته و اثبات کرده‌اند. به لحاظ روش‌شناسی نیز غالب مطالعات بر استفاده از متدولوژی‌های ریاضی بخصوص جداول داده - ستانده و بعضاً ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) که پایه و اساس آن نیز جداول داده - ستانده است بیشتر تمرکز داشته‌اند.

روش تحقیق

با توجه به پیشینه مطالعات و مبانی نظری بکار رفته در آنها، این مطالعه از جدول داده - ستانده جهت دستیابی به اهداف مورد نظر استفاده می‌کند. جدول داده - ستانده برای اولین بار در سال ۱۹۷۴ توسط لئونتیف مطرح شد و در حال حاضر بسیاری از تحلیل‌گران اقتصاد منطقه‌ای بر این عقیده‌اند که استفاده از این جدول، یکی از روش‌های کارآمد در مطالعات منطقه‌ای محسوب می‌شود. در جدول داده - ستانده فرض می‌شود داده‌هایی (کالاها، خدمات، نیروی کار و سرمایه) که برای تولید یک محصول بکار می‌رود طبق یک تابع تولید خطی با ستانده آن رشته فعالیت‌ها رابطه مستقیم دارد و این تابع تولید، حداقل در دوره زمانی کوتاه، دارای ضرایب ثابتی است. بنابراین خطی بودن تابع تولید و ثابت بودن ضرایب آن فرض اساسی است که در تحلیل‌های داده - ستانده‌ای باید مورد توجه قرار گیرد. طبق این فرض، روابط بین داده - ستانده یک محصول (یا یک رشته فعالیت) به روابط فنی تبدیل می‌شود. به طوری که هر ستون جدول ضرایب داده - ستانده، فناوری تولید

محصول نام برده شده در آن ستون را نشان می‌دهد.

در جدول داده - ستانده، تقاضای کل برابر با جمع تقاضای واسطه و نهایی است. بدین معنی که:

$$W_i + F_i = Z_i \quad (1)$$

که در آن، W_i تقاضای واسطه و F_i تقاضای نهایی است. عرضه کل نیز از دو جزء مهم تولید داخلی X_i و واردات M_i تشکیل می‌شود. یعنی:

$$X_j + M_j = Z_j \quad (2)$$

و تولید داخلی فرآورده‌های بخش i :

$$X_i = Z_i - M_i \quad (3)$$

با توجه به فرض برابری عرضه و تقاضای کل می‌توان روابط ذیل را نوشت:

$$Z_i = X_i + M_i = \sum_j x_{ij} + F_i = W_i + F_i \quad (4)$$

می‌توان به بخش‌ها از زاویه ستونی نگریست و به ترکیب هزینه هریک از آن‌ها با توجه به مساوی بودن ارزش تولید با جمع ارزش نهاده‌های واسطه و ارزش افزوده پی‌برد.

$$X_i = \sum_j x_{ij} + V_i = U_i + V_i \quad (5)$$

از معادله (۴) می‌توان تولید هر بخش با استفاده از واردات و مصارف از محل فرآورده‌های آن بخش رسید:

$$X_i = \sum_j x_{ij} + F_i - M_i \quad (6)$$

حال اگر معادله فوق را برای همه بخش‌ها حساب کرده و با هم جمع زده شود، معادله زیر بدست می‌آید:

$$\sum_i X_i = \sum_i \sum_j x_{ij} + \sum_i F_i - \sum_i M_i \quad (7)$$

مجموع ارزش تولید تمام بخش‌ها نیز به صورت زیر بدست می‌آید:

$$\sum_j X_j = \sum_i \sum_j x_{ij} + \sum_j V_j \quad (8)$$

از آنجا که جمع عمودی و افقی برابر است لذا:

$$\sum_i X_i = \sum_j X_j \quad (9)$$

بنابراین تساوی اساسی حسابداری ملی به صورت زیر برقرار خواهد بود:

$$\sum_i \sum_j x_{ij} + \sum_i F_i - \sum_i M_i = \sum_i \sum_j x_{ij} + \sum_j V_j$$

$$\sum_i F_i - \sum_i M_i = \sum_j V_j \quad (10)$$

برای بررسی تحلیلی جدول داده - ستانده تعاریف و مفروضاتی در نظر گرفته می شوند. ابتدا مقدار نهاده‌ها به صورت زیر تعریف می شود:

$$x_{ij} = a_{ij}X_j \quad (11)$$

در معادله بالا، a_{ij} مقدار نهاده یا کالا و خدمت خریداری شده به ازای یک واحد تولید بخش خریدار است. با جایگزین کردن (۱۱) در (۱) رابطه ذیل بدست خواهد آمد:

$$M_i + X_i = \sum_j a_{ij}X_j + F_i \quad (12)$$

مشروح معادله (۱۲) بصورت ذیل می باشد:

$$M_1 + X_1 - (a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + \dots + a_{1n}X_n) = F_1$$

$$M_2 + X_2 - (a_{21}X_1 + a_{22}X_2 + \dots + a_{2n}X_n) = F_2$$

⋮

$$M_n + X_n - (a_{n1}X_1 + a_{n2}X_2 + \dots + a_{nn}X_n) = F_n$$

معادله های (۱۲) را می توان به صورت ماتریسی نیز نوشت. این کار به استخراج ماتریس لئونتیف می انجامد. ماتریس $[a_{ij}]$ یا ماتریس معروف به ضرایب فنی با حرف A و تولید با حرف x نشان داده می شود. علامت $\hat{}$ ، نشانه تبدیل بردار به ماتریس قطری است. با علایم قراردادی، مقادیر نهاده‌ها یعنی ماتریس $[x_{ij}]$ برابر خواهد بود با:

$$[x_{ij}] = A\hat{x}$$

$$\begin{bmatrix} x_{11} & \dots & x_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & \dots & x_{nn} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} X_1 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & X_n \end{bmatrix} =$$

$$\begin{bmatrix} a_{11}X_1 & \dots & a_{1n}X_n \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1}X_1 & \dots & a_{nn}X_n \end{bmatrix}$$

نتیجتاً A برابر است با:

$$A = [x_{ij}]\hat{X}^{-1} \quad (13)$$

اگر کشور یا منطقه‌ای فاقد واردات باشد، در این صورت معادله (۱۲) به صورت زیر خواهد بود:

$$X_i - \sum_j a_{ij} X_j = F_i \quad (1-13)$$

و به صورت ماتریسی داریم:

$$X - AX = f \quad (2-13)$$

از آنجائیکه $IX = X$ ، بنابراین:

$$(I - A)X = f \quad (14)$$

که ماتریس $(I - A)$ ، ماتریس لئونتیف نام دارد. اگر طرفین معادله بالا در $(I - A)^{-1}$ ضرب شود:

$$X = (I - A)^{-1}f \quad (15)$$

معادله (۱۵) نشان می‌دهد که با در دست داشتن بردار تقاضای نهایی می‌توان تولید را حساب کرد. در واقع حاصل ضرب وارون ماتریس لئونتیف و بردار تقاضای نهایی، بردار تولید است. مدل‌های داده - ستانده اگرچه اساساً کاربردهای گسترده‌ای در سطح ملی داشته و دارد اما برای واحدهای جغرافیایی کوچکتر و در سطوح منطقه‌ای نیز از نیمه دوم قرن بیستم به شدت بکار برده شده است. بر طبق نظر میلر و بلایر (۲۰۰۹)، دو ویژگی خاص در سطح منطقه‌ای وجود دارد که تمایز بین مدل‌های ملی و منطقه‌ای را ضروری و مشهود می‌سازد. نخست آنکه فناوری تولید هر منطقه، خاص است و ممکن است مشابه یا بسیار متفاوت از منطقه دیگر که در جدول داده - ستانده ملی قرار دارد، باشد. برای نمونه، عمر صنایع منطقه‌ای، ویژگی‌های بازارهای نهاده یا سطح تحصیلات نیروی کار، عوامل مهمی هستند که ممکن است فناوری منطقه‌ای تولید را برای فاصله گرفتن آن از فناوری تولید ملی تحت تأثیر قرار دهند. دوم اینکه اقتصاد کوچکتر مورد بررسی، به جهان خارج وابسته‌تر است که ارتباط بیشتری با ترکیبات صادراتی و وارداتی عرضه و تقاضا دارد. باید متذکر شد که این ترکیبات نه تنها به سمت مبادلات بین‌المللی است بلکه همچنین تبادلات بین آن منطقه با سایر مناطق آن کشور را نیز شامل می‌شود. مدل‌های داده - ستانده منطقه‌ای با چهار معیار اصلی قابل تمیز هستند:

- تعداد مناطق مورد بررسی: مدل‌های تک منطقه‌ای یا چند منطقه‌ای.
 - به رسمیت شناختن (یا نشناختن) پیوندهای متقابل بین منطقه‌ای.
 - درجه‌ای از جزئیات در جریان تبادلات بین منطقه‌ای (که با درجه‌ای از جزئیات تقاضا شده برای اطلاعات داده - ستانده مرتبط است).
 - نوع فرضیه‌های مفروض برای برآورد ضرایب تجاری.
- از آنجایی که در جدول داده - ستانده، تهیه آنها نسبتاً زمان‌بر و هزینه‌بر می‌باشد لذا معمولاً تهیه آنها بصورت ادواری (۱۰ یا ۵ ساله) بوده و برای سال‌های دیگر، از روش‌های مختلف بروزرسانی استفاده خواهد شد. از جمله متداول‌ترین این روش‌ها، راس (RAS) می‌باشد. از مزیت‌های مدل راس می‌توان به سادگی آن و همچنین نیاز کمتر این مدل به اطلاعات اشاره کرد (لاهر و مسنارد، ۲۰۰۴؛ موهر و همکاران، ۱۹۸۷). به علاوه، تعدادی مطالعات تجربی (مسنارد، ۲۰۰۳؛ اوسترهاون و همکاران، ۱۹۸۶ و جکسون و موری، ۲۰۰۴) با مقایسه ماتریس تخمین زده شده با ماتریس اصلی اندازه‌گیری شده، نشان داده‌اند که در بیشتر مواقع روش راس نسبت به سایر روش‌های بروزرسانی نتایج بهتری بدست می‌دهد.
- در روش راس، برای بدست آوردن ماتریس ضرائب فنی منطقه‌ای برای منطقه 1، A^1 ، از ماتریس مشابهی در همان سال برای منطقه قابل مقایسه با منطقه 1، منطقه 0، که ماتریس A^0 استفاده می‌شود. در این روش لازم است از اطلاعات ذیل استفاده شود:
- ماتریس ضرائب فنی منطقه‌ای A^0 که ماتریس آغازین است؛
 - مجموع تولیدات صنعت برای منطقه 1 که با X_j^1 نشان داده می‌شود؛
 - مجموع فروش هر کالا i برای مصارف واسطه برای منطقه 1 که برابر است با $Z_i^1 = \sum_j Z_{ij}^1$. این عبارت برابر مجموع عناصر ردیف i از ماتریس ترانهاده تقاضای واسطه Z ؛
 - مجموع مصارف واسطه برای صنعت z در منطقه 1 که با عبارت $Z_j^1 = \sum_i Z_{ij}^1$ نشان داده می‌شود. عبارت اخیر برابر است با مجموع تمام عناصر ستون z از ترانهاده ماتریس تقاضای واسطه Z .

در روش راس، ابتدا فرض می شود که $A^0=A^1$. بر این اساس، ماتریس Z برای منطقه 1 بصورت زیر بدست می آید:

$$Z^I = A^0 \hat{x}^1 \quad (16)$$

Z^I نشان دهنده اولین تخمین از ترانهاده ماتریس تقاضای واسطه منطقه 1، \hat{x}^1 ماتریس قطری ای است که در قطر آن تمامی محصولات صنعت X_j^1 برای منطقه 1 گنجانده شده است. Z^I ماتریس ترانهاده تقاضای واسطه ای است که در منطقه 1 وجود دارد به شرطی که ساختار تکنولوژیکی و بهره وری منطقه 0 و منطقه 1 تفاوتی نباشد (جکسون و موری، ۲۰۰۴). جمع ردیفی این ماتریس، $(z_i^1)^I = \sum_j (z_{ij}^1)^I$ ، باید با جمع ردیفی Z_i^1 مقایسه شود. برای این کار خارج قسمت تقسیم این دو متغیر که معادل $r_i^I = \frac{z_i^1}{(z_i^1)^I}$ است محاسبه می شود. در این عبارت، صورت کسر شامل اطلاعات دنیای واقعی و منجر آن مفروض است. از این رو r_i^I شاخصی برای سنجش اعتبار مفروضات ما در مورد ضرائب فنی منطقه ای می باشد. اگر برای مثال، $r_i^I < 1$ آنگاه عناصر ردیف i بزرگتر از آنچه باید باشند در نظر گرفته شده اند لذا $(z_i^1)^I > Z_i^1$. اگر تمام این عناصر در r_i^I ضرب شوند آنگاه مجموعه جدیدی از ضرائب فنی بدست می آید که بعد از ضرب شدن در فرآورده های صنعت دقیقاً برابر با Z_i^1 خواهند شد. در حالت ماتریسی شکل جدیدی از ماتریس ضرائب فنی به صورت زیر ایجاد می شود:

$$(A)^I = \hat{r}^I A^0 \quad (17)$$

\hat{r}^I ماتریس قطری با وجود عناصر r_i^I در قطر اصلی خواهد بود. با وجود ماتریس ضرائب فنی $(A)^I$ ، ماتریس ترانهاده تقاضای واسطه جدیدی ایجاد می شود:

$$(Z^1)^{II} = (A)^I \hat{x}^1 \quad (18)$$

جمع ردیفی ماتریس بدست آمده باید با مقادیر Z_i^1 برابر شود. همچنین جمع ستونی $(Z_j^1)^{II} = \sum_i (z_{ij}^1)^{II}$ بایستی با مقادیر Z_j^1 مقایسه شود. از آنجا که باید هم به جمع ردیفی و هم جمع ستونی در روش راس توجه شود این روش را روش ایجاد ماتریس دو تناسبی می خوانند. برای بدست آوردن مجموعه جدیدی از ضرائب فنی که بعد از ضرب در فرآورده های صنعت برابر با Z_j^1 شوند، باید خارج قسمت $s_j^{II} = \frac{z_j^1}{(z_j^1)^{II}}$ محاسبه گردد. بنابراین:

$$(A)^{II} = (A)^I \hat{s}^I = \hat{r}^I A^0 \hat{s}^I \quad (19)$$

بعد از محاسبه s_j و π_j این چرخه دوباره به طور یکنواخت تکرار می‌شود تا زمانی که میان ارقام محاسبه شده و ارقامی که موجود بود تطابق برقرار شود. چنانچه \mathcal{E}_j اشتغال در بخش j باشد، آنگاه ضریب اشتغال در این بخش به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$e_j = \frac{\mathcal{E}_j}{q_j} \quad (20)$$

در این صورت به تعداد هر بخش n ضریب اشتغال خواهیم داشت و ضریب اشتغال بخش j به معنی میزان نیروی کار مورد نیاز برای تولید یک واحد محصول در آن بخش می‌باشد. همچنین ماتریس اشتغال، L ، حاصل ضرب ماتریس قطری ضرایب اشتغال \hat{e} و معکوس ماتریس لئونتیف خواهد بود، به عبارت دیگر:

$$L = \hat{e}[I - A]^{-1}F \quad (21)$$

همچنین اگر V_j و K_j به ترتیب میزان ارزش افزوده و تشکیل سرمایه بخش j باشند، آنگاه با تقسیم هریک از آنها به میزان ستانده بخش j ، ضرایب فزاینده ارزش افزوده و تشکیل سرمایه بدست خواهد آمد:

ضریب فزاینده ارزش افزوده بخش j $v_j = \frac{V_j}{X_j}$
 ضریب فزاینده تشکیل سرمایه بخش j $k_j = \frac{K_j}{X_j}$
 مطابق تعریف v_j برابر با میزان ارزش افزوده به ازاء تولید یک واحد در بخش j و k_j برابر با میزان سرمایه به ازاء یک واحد تولید در بخش j است.

برای بررسی اثرات تشکیل سرمایه بر اشتغال، نیاز است تا فرمول‌های سرمایه و اشتغال دوباره نوشته شود، بعد از آن با بدست آوردن ستانده کل بر اساس سرمایه‌گذاری و جایگذاری آن در فرمول اشتغال، رابطه تغییرات اشتغال بر حسب سرمایه‌گذاری بدست خواهد آمد:

$$K = \hat{k}(I - A)^{-1}F = \hat{k}X \Rightarrow (\hat{k})^{-1}K = X \quad (22)$$

$$L = \hat{l}(I - A)^{-1}F = \hat{l}X \quad (23)$$

$$\Rightarrow L = (\hat{l})(\hat{k})^{-1}K \quad (24)$$

$$\Rightarrow \Delta L = (\hat{l})(\hat{k})^{-1}\Delta K \quad (25)$$

این رابطه، تغییرات در اشتغال را به ازای تغییر در سرمایه‌گذاری نشان می‌دهد.

برای تهیه جدول داده - ستانده استان خراسان رضوی، آخرین سالی که اطلاعات حساب‌های منطقه‌ای موجود بود به عنوان سال مورد نظر (سال ۱۳۸۹) در نظر گرفته شده است و روش تهیه‌ی آن نیز بر اساس جدول داده - ستانده پایه ۱۳۸۰ مرکز آمار کشور و

داده‌های منطقه‌ای منتشره در حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار می‌باشد. جدول داده - ستانده ۱۳۸۰ کشور، ۹۱ بخشی است و حساب‌های منطقه‌ای نیز ۷۱ بخشی منتشر می‌شود. به دلیل عدم تطابق کامل میان بخش‌های این دو جدول و نیز عدم وجود برخی فعالیت‌ها در سطح استانی (از جمله فعالیت‌های حمل و نقل دریایی)، جدول داده - ستانده استان خراسان رضوی با کاملترین و گسترده‌ترین حالت ممکن، بصورت جدول ۶۵ بخشی تهیه و تدوین شده است. برای اجماع بخش‌های اقتصادی در جدول داده - ستانده و حساب‌های منطقه‌ای، فعالیت‌های «ساخت محصولات کاغذی» و «انتشار و تکثیر» با یکدیگر ادغام شده است. فعالیت‌های «بازیافت»، «جواهرات» و «مبلمان» به دلیل عدم وجود هماهنگی و تشابه داده‌های بخشی موجود، در کنار «سایر فعالیت‌های صنعتی» قرار گرفته و در غالب یک فعالیت مجزا بیان شده‌اند. در نهایت ۶۵ فعالیت اقتصادی در جدول داده - ستانده استان خراسان رضوی مدنظر قرار گرفته شده است. جمع تقاضای نهایی نیز بر اساس ضرایب وزنی و ضرایب مکانی (LQ) کشور و نیز اطلاعات تهیه شده از سالنامه آماری استان (آمار گمرکات، آمار هزینه-درآمد خانوار، اعتبارات بودجه‌ای استان) تعیین شده است. اطلاعات اشتغال استان به تفکیک فعالیت‌های ۶۵ گانه بر اساس اشتغال بخشی سرشماری ۱۳۹۰ و نیز فرض یکسان بودن تولید سرانه هر فعالیت در کد سه رقمی ISIC بدست آمده است.

نتایج و بحث

از آنجاییکه صنعت گردشگری به عنوان یک فعالیت مجزا در بین فعالیت‌های اقتصادی ذکر شده در جدول داده - ستانده اقتصاد استان خراسان رضوی تعریف نشده است؛ لذا برای استفاده از جدول داده - ستانده در تحلیل اثرات اقتصادی صنعت گردشگری در استان، از پراکسی و جایگزین‌هایی در این زمینه استفاده می‌شود. بخش‌های «هتل و خوابگاه» و «رستوران» از زیرساخت‌های لازم برای توسعه گردشگری و جذب گردشگر است و افزایش ورود گردشگران به استان، تقاضای این بخش‌ها را افزایش می‌دهد. در نتیجه، همانند مطالعات مختلف از جمله مطالعه‌ی مهرابی بشرآبادی و همکاران (۱۳۹۰)، قویدل (۱۳۸۵)، سرگیو (۲۰۰۹) و سرگیو و همکاران (۲۰۰۹)، کوکا و همکاران (۲۰۰۳) اثرات اقتصادی این بخش‌ها بر اقتصاد استان به عنوان یک پراکسی برای صنعت گردشگری

و توریسم در اقتصاد استان در نظر گرفته می‌شود. لذا در این مطالعه، برای بررسی اثرات توسعه گردشگری بر اشتغال و ارزش افزوده استان، از این دو فعالیت اقتصادی استفاده می‌شود و مجموع اثرات این دو فعالیت اقتصادی به عنوان اثرات صنعت گردشگری لحاظ می‌گردد. نخستین گام برای بررسی اثر تغییر در تشکیل سرمایه گردشگری بر اشتغال سایر فعالیت‌های اقتصادی، محاسبه ضریب فزاینده تشکیل سرمایه و اشتغال است. این ضرایب فزاینده، به ترتیب بیانگر اثرات تغییر در ستانده بر تشکیل سرمایه و اشتغال فعالیت‌های اقتصادی است. در جدول (۱)، ضرایب فزاینده همراه با رتبه‌بندی فعالیت‌های مختلف اقتصادی از نظر مقدار ضریب فزاینده، ارائه شده است. بر اساس نتایج بدست آمده، فعالیت‌های «ساخت فرآورده‌های نفتی»، «ماهگیری»، «خدمات پشتیبانی و انبارداری»، «ساخت ابزار پزشکی و اپتیکی و وسایل ارتباطی» و «تأمین اجتماعی» به ترتیب با ۳,۹، ۳,۸، ۲,۱ و ۱,۶ بالاترین ضرایب تشکیل سرمایه را در میان فعالیت‌های اقتصادی استان داشته‌اند. این بدان معنی است که به ازای یک واحد سرمایه‌گذاری در این فعالیت‌ها، ستانده بیشتری به لحاظ ارزشی ایجاد شده است. فعالیت‌های «ساخت وسایل تریلر و نیم تریلر»، «عمده فروشی و خرده فروشی»، «ساخت مبلمان»، «ساختمان‌های مسکونی» و «ساخت ماشین‌آلات دفتری و حسابداری» پایینترین ضریب تشکیل سرمایه را در میان فعالیت‌های ۶۵ گانه اقتصادی استان داشته‌اند. در این میان، فعالیت‌های «هتل و خوابگاه» و «رستوران» به ترتیب با ضریب فزاینده ۰,۶۵۵ و ۰,۶۵۹، رتبه‌های ۵۴ و ۵۳ را به لحاظ مقدار ضریب فزاینده تشکیل سرمایه داشته‌اند. این ضرایب فزاینده بیان می‌کند که به ازای یک درصد افزایش در ستانده هر فعالیت، تشکیل سرمایه آن فعالیت چند درصد افزایش خواهد یافت؛ یعنی با افزایش یک درصدی در ستانده فعالیت «هتل و خوابگاه» یا فعالیت «رستوران»، حدود ۰,۰۷ درصد بر تشکیل سرمایه آن فعالیت‌ها افزوده می‌گردد. اگرچه مقادیر ضریب فزاینده این فعالیت‌ها در مقایسه با سایر فعالیت‌های اقتصادی نسبتاً اندک است؛ اما برای تشخیص اینکه میزان اشتغال‌زایی صنعت گردشگری در مقایسه با سایر فعالیت‌های اقتصادی استان به چه میزان است، لازم است تا ضرایب فزاینده اشتغال این فعالیت‌ها در تغییرات ستانده ضرب شود. لازم به ذکر است که ضرایب فزاینده اشتغال برای فعالیت‌های «هتل و خوابگاه» و «رستوران» به ترتیب رتبه‌های ۴۴ و ۵۶ را داشته است. فعالیت «هتل و خوابگاه» دارای ضریب فزاینده اشتغال ۰,۰۰۳ است که بیان می‌دارد یک درصد افزایش در ستانده این بخش، افزایش ۰,۰۰۳ درصدی اشتغال را در پی خواهد داشت. فعالیت «رستوران» نیز با ضریب فزاینده اشتغال ۰,۰۰۲ بیانگر آن است که یک

۱۲۴ فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری شماره ۲۵- سال نهم - بهار ۹۳

درصد افزایش در ستانده این فعالیت، افزایش ۰,۰۰۲ درصدی اشتغال را در پی خواهد داشت.

جدول ۱. ضریب فزاینده تشکیل سرمایه، اشتغال استان خراسان رضوی بر اساس جدول I_O منطقه‌ای ۱۳۸۹

ردیف	فعالیت	ضریب فزاینده تشکیل سرمایه	ضریب فزاینده اشتغال
۱	زراعت و باغداری	۰,۱۴۶۵	۰,۰۰۸۸
۲	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	۰,۱۰۴۲	۰,۰۰۴۸
۳	چنگلداری	۱,۰۳۰۳	۰,۰۰۸۸
۴	ماهگیری	۳,۹۴۸۴	۰,۰۰۷۵
۵	نفت خام و گاز طبیعی	۱,۴۹۷۵	۰,۰۰۴۲
۶	سایر معادن	۱,۱۸۵۸	۰,۰۰۴۷
۷	برق	۰,۶۱۶۱	۰,۰۰۱۴
۸	آب	۱,۰۸۴۸	۰,۰۰۱۰
۹	توزیع گاز طبیعی	۰,۰۶۷۳	۰,۰۰۱۷
۱۰	ساخت محصولات غذایی، انواع آشامیدنی‌ها	۰,۰۵۶۳	۰,۰۰۲۱
۱۱	ساخت منسوجات	۰,۱۹۷۴	۰,۰۰۳۵
۱۲	ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز	۰,۰۵۶۵	۰,۰۰۵۱
۱۳	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	۰,۱۵۵۷	۰,۰۰۲۸
۱۴	ساخت چوب و محصولات چوبی	۰,۱۳۳۶	۰,۰۰۵۱
۱۵	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، انتشار و تکثیر و ...	۰,۴۰۱۰	۰,۰۰۲۸
۱۶	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۲۳,۲۱۹۶	۰,۰۰۳۴
۱۷	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	۰,۳۲۷۵	۰,۰۰۳۰
۱۸	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	۰,۴۱۷۸	۰,۰۰۳۱
۱۹	ساخت سایر محصولات کانی غیر فلزی	۰,۳۲۴۶	۰,۰۰۵۱
۲۰	ساخت فلزات اساسی	۰,۲۱۴۸	۰,۰۰۳۱
۲۱	ساخت محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین آلات و تجهیزات	۰,۲۶۱۴	۰,۰۰۳۸
۲۲	ساخت ماشین آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰,۲۱۶۹	۰,۰۰۴۹
۲۳	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	۰,۰۵۳۴	۰,۰۰۲۹
۲۴	ساخت ماشین آلات و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰,۱۴۹۳	۰,۰۰۳۵

نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال در... ۱۲۵

ردیف	فعالیت	ضرب فزاینده تشکیل سرمایه	ضرب فزاینده اشتغال	ردیف
۲۵	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱,۳۸۲۵	۰,۰۰۳۵	۳۷
۲۶	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت	۲,۰۴۴۹	۰,۰۰۵۳	۲۱
۲۷	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	۰,۰۳۲۰	۰,۰۰۳۶	۳۶
۲۸	ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل	۰,۲۶۹۱	۰,۰۰۳۳	۴۱
۲۹	ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر، و سایر	۰,۰۳۵۳	۰,۰۰۴۲	۳۲
۳۰	ساختمان‌های مسکونی	۰,۰۴۲۵	۰,۰۰۵۲	۲۲
۳۱	سایر ساختمان‌ها	۰,۰۵۴۳	۰,۰۰۴۸	۲۸
۳۲	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای	۰,۰۳۳۲	۰,۰۰۴۱	۳۳
۳۳	هتل و خوابگاه	۰,۰۶۵۵	۰,۰۰۳۰	۴۴
۳۴	رستوران	۰,۰۶۵۹	۰,۰۰۲۱	۵۶
۳۵	راه آهن	۰,۳۶۵۹	۰,۰۰۵۳	۲۰
۳۶	حمل و نقل جاده ای	۰,۳۰۲۷	۰,۰۰۵۵	۱۸
۳۷	حمل و نقل لوله ای	۰,۱۹۶۶	۰,۰۰۶۳	۱۲
۳۸	حمل و نقل هوایی	۰,۲۷۳۷	۰,۰۰۲۸	۵۰
۳۹	خدمات پشتیبانی و انبارداری	۳,۷۵۷۶	۰,۰۰۶۱	۱۳
۴۰	پست و مخابرات	۰,۶۴۳۰	۰,۰۰۵۴	۱۹
۴۱	بانک	۰,۴۴۹۸	۰,۰۰۴۵	۳۰
۴۲	سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آنها	۰,۰۸۳۱	۰,۰۰۳۰	۴۶
۴۳	بیمه	۰,۰۵۳۶	۰,۰۰۴۰	۳۴
۴۴	خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۰,۳۴۱۵	۰,۰۰۰۳	۶۲
۴۵	خدمات واحدهای مسکونی‌سازی	۰,۲۹۸۲	۰,۰۰۰۳	۶۳
۴۶	خدمات واحدهای غیر مسکونی	۰,۴۶۳۰	۰,۰۰۰۲	۶۵
۴۷	خدمات دلان مستغلات	۰,۱۴۴۳	۰,۰۰۰۲	۶۴
۴۸	کرایه و خدمات کسب و کار	۰,۲۷۵۱	۰,۰۰۲۵	۵۳
۴۹	امور عمومی و خدمات شهری	۰,۱۷۳۴	۰,۰۰۱۵	۵۸
۵۰	امور دفاعی	۰,۱۱۷۶	۰,۰۰۱۰	۴
۵۱	امور انتظامی	۰,۲۵۴۵	۰,۰۰۱۱۸	۳
۵۲	تأمین اجتماعی اجباری	۱,۵۷۰۶	۰,۰۰۹۶	۵
۵۳	آموزش ابتدائی دولتی	۰,۰۵۸۸	۰,۰۰۷۵	۸
۵۴	آموزش ابتدائی خصوصی	۰,۰۵۳۷	۰,۰۰۵۸	۱۶
۵۵	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه ای دولتی	۰,۱۵۳۷	۰,۰۰۷۴	۱۰

ردیف	فعالیت	ضرب فزاینده تشکیل سرمایه	ضرب فزاینده اشتغال	رتبه
۵۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه ای خصوصی	۰,۱۷۴۵	۰,۰۰۵۶	۴۱
۵۷	آموزش عالی دولتی	۰,۴۲۷۹	۰,۰۰۶۵	۲۰
۵۸	آموزش عالی خصوصی	۰,۲۰۱۶	۰,۰۰۶۰	۳۹
۵۹	خدمات آموزشی و تربیتی	۰,۲۸۹۳	۰,۰۰۵۹	۲۹
۶۰	بهداشت و درمان	۰,۱۶۴۷	۰,۰۰۲۷	۴۲
۶۱	دامپزشکی	۰,۴۹۸۳	۰,۰۰۲۲	۱۷
۶۲	مددکاری اجتماعی	۰,۵۹۸۹	۰,۰۰۲۶	۱۶
۶۳	مذهبی و سیاسی	۰,۶۵۴۶	۰,۰۲۴۹	۱۳
۶۴	تفریحی، فرهنگی، و ورزشی	۰,۲۶۸۳	۰,۰۰۱۳	۳۳
۶۵	سایر خدمات	۰,۲۱۷۸	۰,۰۵۸۶	۳۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

برای بررسی تأثیر افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری بر اشتغال فعالیت‌های اقتصادی، فعالیت‌های «هتل و خوابگاه» و «رستوران» بصورت یک کل در نظر گرفته شده است. جدول (۲)، افزایش یک درصدی سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری (هتل و خوابگاه، و رستوران) را با اعمال در تمامی فعالیت‌ها اقتصادی، نشان می‌دهد. در واقع این نتایج، بیانگر اشتغال ایجاد در فعالیت‌های مختلف به ازای یک درصد افزایش در سرمایه‌گذاری (۶۸۶۰ میلیون ریال در صنعت گردشگری) است. اگرچه ضرایب فزاینده برای صنعت گردشگری در مقایسه با سایر فعالیت‌ها نسبتاً اندک بوده است، اما اشتغال ایجاد در صنعت گردشگری به ازای یک درصد سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مختلف اقتصادی، رتبه ۱۱ را به خود اختصاص داده است. در واقع، نتایج بیانگر این واقعیت است که افزایش یک درصدی در سرمایه‌گذاری صنعت گردشگری (هتل و رستوران)، ۱۵۳۱۶ نفر اشتغال در سطح اقتصاد استان ایجاد می‌کند که از این بین، ۵۳۴ نفر اشتغال ایجاد شده مربوط به صنعت گردشگری (معادل ۳,۵ درصد کل اشتغال ایجاد) می‌باشد. فعالیت‌های «عمده فروشی و خرده فروشی» و «ساخت پوشاک» نیز از جمله فعالیت‌هایی هستند که ارتباط نزدیکی با صنعت گردشگری داشته و رتبه نسبتاً بالایی در ایجاد اشتغال داشته‌اند (به ترتیب رتبه‌های سوم و هشتم). این نتایج، بیانگر رتبه بالای اشتغال‌زایی صنعت گردشگری به ازای میزان یکسانی از سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی استان است؛ اگرچه «سایر خدمات» که شامل فعالیت‌های مشاغل خانگی و فعالیت‌های با سرمایه‌ی سرانه پایین

نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال در... ۱۲۷

می‌باشد، بالاترین میزان اشتغال‌زایی را به ازای مقدار یکسانی از سرمایه‌گذاری خواهند داشت. بر اساس نتایج بدست آمده، بیشترین تأثیرپذیری فعالیت‌های اقتصادی از سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری استان مربوط به فعالیت‌های سایر خدمات، آموزش ابتدائی دولتی و عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها می‌باشد که رتبه‌های اول تا سوم ایجاد اشتغال را به خود اختصاص داده‌اند و کمترین تأثیرپذیری نیز مربوط به ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای، خدمات واحدهای غیر مسکونی و خدمات واحدهای مسکونی شخصی می‌باشد که در رتبه‌های آخر قرار دارند. نتایج مربوط به اشتغال‌زایی بالای صنعت گردشگری در استان خراسان رضوی، مشابه مطالعات صورت گرفته در سایر استان‌ها است بطوریکه اسماعیلیان (۱۳۸۱)، صباغ کرمانی و امیریان (۱۳۷۹) و میراج (۱۳۸۶) نتایج مشابهی را در استان‌های اصفهان، سمنان و در کل کشور بدست آورده‌اند.

جدول ۲. اشتغال ایجاد شده و رتبه فعالیت‌ها در اشتغال‌زایی با لحاظ یک درصد افزایش در سرمایه‌گذاری در گردشگری

رتبه	یک درصد افزایش در سرمایه‌گذاری	فعالیت	ردیف
۱۳	۴۱۲	زراعت و باغداری	۱
۱۷	۳۱۴	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	۲
۴۲	۵۹	جنگلداری	۳
۵۶	۱۳	ماهگیری	۴
۵۲	۱۹	نفت خام و گاز طبیعی	۵
۵۱	۲۷	سایر معادن	۶
۵۵	۱۶	برق	۷
۶۰	۷	آب	۸
۲۴	۱۷۰	توزیع گاز طبیعی	۹
۱۹	۲۶۱	ساخت محصولات غذایی، انواع آشامیدنی‌ها	۱۰
۳۰	۱۲۱	ساخت منسوجات	۱۱
۸	۶۱۷	ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز	۱۲
۲۹	۱۲۴	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	۱۳
۱۸	۲۶۳	ساخت چوب و محصولات چوبی	۱۴
۴۵	۴۸	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، انتشار و تکثیر و ...	۱۵
۶۴	۱	ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۱۶
۴۱	۶۲	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	۱۷
۴۴	۵۱	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	۱۸
۳۲	۱۰۸	ساخت سایر محصولات کانی غیر فلزی	۱۹

۱۲۸ فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری شماره ۲۵- سال نهم - بهار ۹۳

ردیف	فعالیت	یک درصد افزایش در سرمایه گذاری	رتبه
۲۰	ساخت فلزات اساسی	۹۹	۳۵
۲۱	ساخت محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین آلات و تجهیزات	۱۰۰	۳۴
۲۲	ساخت ماشین آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	۱۵۴	۲۶
۲۳	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	۳۷۸	۱۴
۲۴	ساخت ماشین آلات و دستگاه های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	۱۶۰	۲۵
۲۵	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه ها و وسایل ارتباطی	۱۷	۵۴
۲۶	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت	۱۸	۵۳
۲۷	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	۷۷۷	۶
۲۸	ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل	۸۴	۳۷
۲۹	ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر، و سایر	۸۱۶	۵
۳۰	ساختمان های مسکونی	۸۴۱	۴
۳۱	سایر ساختمان ها	۶۰۰	۹
۳۲	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۸۵۳	۳
۳۳	هتل و خوابگاه و رستوران (گردشگری)	۵۳۴	۱۱
۳۴	راه آهن	۹۹	۳۶
۳۵	حمل و نقل جاده ای	۱۲۴	۲۸
۳۶	حمل و نقل لوله ای	۴۸	۴۶
۳۷	حمل و نقل هوایی	۷۰	۳۸
۳۸	خدمات پشتیبانی و انبارداری	۱۱	۵۹
۳۹	پست و مخابرات	۵۸	۴۳
۴۰	بانک	۶۸	۳۹
۴۱	سایر واسطه گری های مالی و فعالیت های جیبی آنها	۲۴۵	۲۱
۴۲	بیمه	۵۰۶	۱۲
۴۳	خدمات واحدهای مسکونیشخصی	۵	۶۲
۴۴	خدمات واحدهای مسکونیناجاری	۶	۶۱
۴۵	خدمات واحدهای غیر مسکونی	۳	۶۳
۴۶	خدمات دلان مستغلات	۱۲	۵۸
۴۷	کرایه و خدمات کسب و کار	۶۳	۴۰
۴۸	امور عمومی و خدمات شهری	۱۲	۵۷
۴۹	امور دفاعی	۵۸۳	۱۰
۵۰	امور انتظامی	۳۱۸	۱۶
۵۱	تأمین اجتماعی اجباری	۴۲	۴۷
۵۲	آموزش ابتدائی دولتی	۸۷۰	۲
۵۳	آموزش ابتدائی خصوصی	۷۳۷	۷
۵۴	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه ای دولتی	۳۳۲	۱۵
۵۵	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه ای خصوصی	۲۲۱	۲۲
۵۶	آموزش عالی دولتی	۱۰۴	۳۳
۵۷	آموزش عالی خصوصی	۲۰۴	۲۳

نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال در... ۱۲۹

ردیف	فعالیت	یک درصد افزایش در سرمایه گذاری	رتبه
۵۸	خدمات آموزشی و تربیتی	۱۳۹	۲۷
۵۹	بهداشت و درمان	۱۱۲	۳۱
۶۰	دامپزشکی	۳۰	۵۰
۶۱	مددکاری اجتماعی	۳۰	۴۹
۶۲	مذهبی و سیاسی	۲۶۱	۲۰
۶۳	تفریحی، فرهنگی، و ورزشی	۳۳	۴۸
۶۴	سایر خدمات	۱۸۴۷	۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در جدول (۳)، نتایج حاصل از اشتغال مورد نیاز فعالیت‌های مختلف اقتصادی برای افزایش یک درصدی ارزش افزوده گردشگری (۵۷۰۸۴ میلیون ریال) ارائه شده است که برای تحلیل دقیق‌تر و مقایسه‌ی فعالیت‌های مختلف از نظر میزان اشتغال رتبه‌بندی آنها نیز نشان داده شده است.

بر اساس نتایج حاصله، برای افزایش یک درصدی در ارزش افزوده صنعت گردشگری در استان خراسان رضوی، ۱۴۸ نفر اشتغال در بخش گردشگری (۵۸ درصد) و ۱۱۱ نفر در سایر فعالیت‌ها (۴۲ درصد) مورد نیاز است. نکته دیگری که از این نتایج قابل برداشت است، نسبت بالای اشتغال غیرمستقیم صنعت گردشگری است. چیزی در حدود نیمی از اشتغال ایجادی در اقتصاد استان که به منظور افزایش در ارزش افزوده بخش گردشگری بسیج می‌شوند، بصورت غیرمستقیم در سایر فعالیت‌های اقتصادی قرار خواهند گرفت.

پس از صنعت گردشگری، بیشترین اشتغال مورد نیاز برای افزایش یک درصدی در ارزش افزوده صنعت گردشگری استان، در فعالیت‌های «حمل و نقل هوایی»، «فعالیت‌های مذهبی»، «آموزش عالی خصوصی»، «سایر ساختمان‌ها» و «عمده‌فروشی و خرده‌فروشی» خواهد بود. در واقع، این فعالیت‌ها به لحاظ اشتغال‌زایی، بسیار متأثر از توسعه صنعت گردشگری هستند و افزایش سرمایه‌گذاری در این صنعت، بطور غیرمستقیم اثرات اشتغال‌زایی قابل توجهی بر فعالیت‌های فوق دارد.

جدول ۳. اشتغال ایجاد شده برای یک درصد افزایش در ارزش افزوده بخش گردشگری

ردیف	فعالیت	اشتغال مورد نیاز (نفر)	رتبه
۱	زراعت و باغداری	۳,۶۴	۱۰
۲	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	۲,۶۳	۱۶
۳	جنگلداری	۱,۰۹	۲۷
۴	ماهگیری	۰,۰۱	۶۱
۵	نفت خام و گاز طبیعی	۰,۲۴	۴۶
۶	سایر معادن	۰,۶۵	۳۵
۷	برق	۰,۴۲	۴۳
۸	آب	۰,۱۰	۵۲
۹	توزیع گاز طبیعی	۰,۳۷	۴۴
۱۰	ساخت محصولات غذایی، انواع آشامیدنی‌ها و توتون و تنباکو	۱,۶۷	۲۱
۱۱	ساخت منسوجات	۱,۲۰	۲۵
۱۲	ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز	۰,۰۹	۵۳
۱۳	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	۰,۰۸	۵۴
۱۴	ساخت چوب و محصولات چوبی	۰,۴۹	۳۹
۱۵	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، انتشار و تکثیر و ...	۰,۶۱	۳۷
۱۶	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۰,۰۴	۵۷
۱۷	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	۳,۲۶	۱۲
۱۸	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	۰,۸۹	۳۰
۱۹	ساخت سایر محصولات کانی غیر فلزی	۳,۳۹	۱۱
۲۰	ساخت فلزات اساسی	۱,۹۱	۱۹
۲۱	ساخت محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین آلات و تجهیزات	۱,۴۶	۲۴
۲۲	ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	۲,۳۴	۱۷
۲۳	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	۰,۰۰	۶۴
۲۴	ساخت ماشین آلات و دستگاه‌های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	۱,۵۵	۲۳
۲۵	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۰,۰۴	۵۸
۲۶	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت	۰,۲۳	۴۷
۲۷	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	۲,۹۴	۱۴
۲۸	ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل	۰,۱۹	۴۹
۲۹	ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر، و سایر	۰,۷۳	۳۲
۳۰	ساختمان‌های مسکونی	۴,۸۵	۷
۳۱	سایر ساختمان‌ها	۶,۹۰	۵
۳۲	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۵,۰۹	۶
۳۳	هتل و خوابگاه و رستوران (گردشگری)	۱۴۷,۵۷	۱

نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال در... ۱۳۱

ردیف	فعالیت	اشتغال مورد نیاز (نفر)	رتبه
۳۴	راه آهن	۴,۰۴	۸
۳۵	حمل و نقل جاده ای	۳,۶۹	۹
۳۶	حمل و نقل لوله ای	۰,۰۴	۵۹
۳۷	حمل و نقل هوایی	۱۴,۸۲	۲
۳۸	خدمات پشتیبانی و انبارداری	۳,۰۱	۱۳
۳۹	پست و مخابرات	۲,۳۳	۱۸
۴۰	بانک	۱,۱۹	۲۶
۴۱	سایر واسطه گری های مالی و فعالیت های جنینی آنها	۰,۴۳	۴۲
۴۲	بیمه	۰,۶۴	۳۶
۴۳	خدمات واحدهای مسکونیشخصی	۰,۰۴	۵۶
۴۴	خدمات واحدهای مسکونیاچاری	۰,۰۱	۶۰
۴۵	خدمات واحدهای غیر مسکونی	۰,۰۱	۶۲
۴۶	خدمات دلان مستغلات	۰,۰۰	۶۳
۴۷	کرایه و خدمات کسب و کار	۰,۷۰	۳۳
۴۸	امور عمومی و خدمات شهری	۱,۶۸	۲۰
۴۹	امور دفاعی	۱,۶۰	۲۲
۵۰	امور نظامی	۰,۸۶	۳۱
۵۱	تأمین اجتماعی اجباری	۰,۱۸	۵۰
۵۲	آموزش ابتدائی دولتی	۰,۴۸	۴۰
۵۳	آموزش ابتدائی خصوصی	۰,۰۵	۵۵
۵۴	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه ای دولتی	۰,۴۵	۴۱
۵۵	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه ای خصوصی	۰,۱۰	۵۱
۵۶	آموزش عالی دولتی	۱,۰۱	۲۹
۵۷	آموزش عالی خصوصی	۷,۵۰	۴
۵۸	خدمات آموزشی و تربیتی	۰,۲۰	۴۸
۵۹	بهداشت و درمان	۲,۷۸	۱۵
۶۰	دامپزشکی	۰,۳۱	۴۵
۶۱	مددکاری اجتماعی	۰,۶۰	۳۸
۶۲	فعالیت های مذهبی و سیاسی	۱۱,۱۹	۳
۶۳	تفریحی، فرهنگی، و ورزشی	۱,۰۸	۲۸
۶۴	سایر خدمات	۰,۶۸	۳۴

مأخذ: یافته های تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهادها

بطور خلاصه از محاسبات صورت گرفته و نتایج بدست آمده چنین می توان دریافت که صنعت گردشگری، اشتغالزایی چشمگیری را به همراه دارد و از این حیث، دارای جایگاه

ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای می‌تواند باشد. از نگاه سرمایه‌گذاری نیز می‌توان بیان کرد که صنعت گردشگری از بازدهی نسبتاً بالایی برای هر واحد سرمایه‌گذاری که در این صنعت صورت می‌گیرد، برخوردار است. اثرگذاری و اثرپذیری این صنعت از سایر فعالیت‌های اقتصادی نیز در رتبه‌های میانی قرار دارد و از جایگاه معتدلی برخوردار است. به گونه‌ای که افزایش یک درصدی در سرمایه‌گذاری صنعت گردشگری (هتل و رستوران)، ۱۵۳۱۶ نفر اشتغال در سطح اقتصاد استان ایجاد می‌کند که از این میان، ۵۳۴ نفر شغل در صنعت گردشگری (معادل ۳,۵ درصد کل اشتغال ایجاد) ایجاد خواهد شد. این نتایج، بیانگر رتبه بالای اشتغال‌زایی صنعت گردشگری به ازای میزان یکسانی از سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی استان است. همچنین اشتغال ایجادی برای افزایش یک درصدی در ارزش افزوده صنعت گردشگری، بیانگر سهم ۵۸ درصدی (۱۴۸ نفر) اشتغال در خود بخش گردشگری و ۴۲ درصدی (۱۱۱ نفر) در سایر فعالیت‌ها است.

بر اساس نتایج بدست آمده از این پژوهش، سیاست‌ها و پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- افزایش سهم اعتبارات عمرانی و تشکیل سرمایه در صنعت گردشگری نسبت به سایر فعالیت‌های اقتصادی، به دلیل توان بالای اشتغال‌زایی آن، می‌تواند موتور محرک و توسعه اقتصادی استان بوده و رشد این بخش را موجب شود.
- توسعه گردشگری به دلیل اشتغال‌زایی غیرمستقیم قابل توجهی که دارد، در صورتی که مسئله بیکاری در استان بویژه شهر مشهد به عنوان هدف اصلی سیاست‌گذاران و مسئولان استانی باشد، می‌تواند مهمترین اقدام برای دستیابی به این هدف باشد. لذا پیشنهاد می‌گردد در برنامه‌ریزی‌های آتی، به هیچ عنوان از سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری کاسته نشود. بلکه در صورت لزوم، از سهم اعتبارات پرداختی در فعالیت‌های با فناوری بالا (از جمله صنایع الکترونیک، اپتیک و لوازم پزشکی)، خدمات مسکونی و دلالی و مستغلات کاسته شود (به دلیل میزان اشتغال‌زایی نسبتاً پایین این فعالیت‌ها با توجه به ارزش افزوده ایجاد).
- توسعه گردشگری و افزایش سرمایه‌گذاری در این صنعت که به دنبال آن پیامدهای مثبت و قابل توجه اشتغال‌زایی را به دنبال دارد می‌تواند از طریق بهبود فضای کسب و کار، بخصوص در بخش خصوصی و در نتیجه افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش محقق شود. لذا فراهم نمودن زمینه جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در این صنعت از اهمیت بسزایی برخوردار است.

منابع و مأخذ

- اسماعیلیان، علیرضا (۱۳۸۱)؛ بررسی جذابیت گردشگری و اثرات آن بر اشتغال و درآمد در استان اصفهان؛ مجموعه ای از خلاصه گزارش های طرحهای تحقیقاتی معاونت امور اقتصادی، جلد دوم (۸۵-۱۳۸۰)، صفحات ۱۴۰-۱۳۹
- رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۷)؛ توسعه گردشگری روستایی (با رویکرد گردشگری پایدار)؛ انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- زیدی، مونا (۱۳۹۰)؛ بررسی پتانسیل توسعه اقتصادی گردشگری سیاه در ایران؛ پایگاه اینترنتی www.anthropology.ir
- صالحی، صادق؛ خوش فر، غلامرضا (۱۳۷۹)؛ برنامه ریزی و مدیریت گردشگری در بابلسر، ماهنامه شهرداریها، انتشارات سازمان دهیاریها و شهرداریهای کشور
- صباغ کرمانی، مجید؛ امیریان، سعید (۱۳۷۹)؛ بررسی اثرات اقتصادی توریسم در جمهوری اسلامی ایران با استفاده از تحلیل داده ° ستانده؛ پژوهشنامه بازرگانی؛ ۴(۱۶): ۵۷-۸۳
- صمدی، علی حسین (۱۳۸۳)؛ ارزیابی میزان اشتغالزایی جذب توریست براساس الگوی ایستای داده - ستانده منطقه ای (مطالعه موردی استان فارس)؛ فصلنامه پژوهش های اقتصادی، شماره ۱۱ و ۱۲، صص ۴۷-۴۴
- غفاری، سیدرامین؛ ترکی هرچگانی، معصومه (۱۳۸۸)؛ نقش گردشگری در توسعه اجتماعی- اقتصادی مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری: مطالعه موردی بخش سامان؛ فصلنامه روستا و توسعه؛ شماره ۴۶؛ صفحات ۱۱۳-۱۲۶
- غفوریان، مهسا؛ صداقتی، عاطفه (۱۳۹۰)؛ بررسی نقش پارک های آبی در جذب گردشگر برای توسعه اقتصادی شهرها: نمونه موردی مجموعه موج های آبی مشهد؛ اولین کنفرانس اقتصاد شهری ایران؛ مشهد.
- قویدل، صالح (۱۳۸۵)؛ طرح پژوهشی «شناسایی ظرفیت های اشتغالزایی در زیربخش های خدمات ایران»، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی
- محسنی، رضا (۱۳۸۸)؛ گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش ها و راهکارها؛ تهران، مجله علمی پژوهشی فضای جغرافیایی، شماره ۲۸
- مهرابی بشر آبادی، حسین؛ جلالی اسفندآبادی، سید عبدالمجید؛ شکیبایی، علیرضا؛ جاودان، ابراهیم (۱۳۹۰)؛ بررسی نقش گردشگری در اقتصاد استان کرمان و توسعه کالبدی شهرستان های آن؛ اولین کنفرانس اقتصاد شهری؛ مشهد، ۲ و ۳ آذر ماه
- میراج، فرخناز (۱۳۸۶)؛ اثر جاذبه های گردشگری استان سمنان بر پویایی اشتغال؛ نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی؛ دوره ۷؛ جلد ۷؛ شماره ۱۰؛ صفحات ۳۹-۵۸
- نصراللهی، خ. اکبری، ن. رضوانی، ص. (۱۳۹۲)؛ ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس انداز درآمد ارزی حاصل از مخارج گردشگری بین المللی در بخش های مختلف اقتصادی استان

اصفهان: فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار): سال سیزدهم؛ شماره اول؛
صفحات ۱-۲۳

- Akkemik, K.A. 2012. Assessing the importance of international tourism for the Turkish economy: A social accounting matrix analysis. *Tourism Management*. 33(4): 790° 801.
- Atana, S. and Arslanturkb, Y. 2012. Tourism and Economic Growth Nexus: An Input Output Analysis in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 62: 952-956.
- aakk rrr ryy A (4444)llll teraat Itttt -output matrix updating formulations". *Economic Systems Research*, 16(2): 135-148.
- Kadiyalia, V. and Kosovab, R. 2013. Inter-industry employment spillovers from tourism inflows. *Regional Science and Urban Economics*. 43(2): 272-281.
- Kweka, J. , Morrissey, O. and Blake, A. (2003), The economic potential of tourism in Tanzania. *Journal of international Development*. 15: 335-351.
- rrrr d ee nrrrd (4444) pppprooortioilll teiiii ssss in itttt - ttt uut aaalyii: tbbll aaaatigg trrcctrlll aaalyiis *Economic Systems Research*, 16(2): 115-134.
- Leatherman, J. (1994), *Input-Output Analysis of the Kickapoo River Valley*. Center for Community Economic Development.
- Mesnard, L. 2003. "What is the best method of matrix adjustment? A formal answer by a return to the world of vectors". Paper presented at the 50th Annual North American Meetings of the Regional Science Association International, Philadelphia, November 20-22nd;
- Miller, R. and Blair, P. 2009. *Input-Output Analysis (Foundations and Extensions)*. Second Edition. Cambridge University Press. New York.
- Mohr, M., Crown, W.H. and Polenske, K.R. 1987. "A linear programming approach to solving infeasible RAS problems", *Journal of Regional Science*, 27(4): 587-603.
- Ottt ervvv J Pikk G eeeleer D Teerry rrcttic ff ttttt tgg rggiaaal vrrs itt rrrgginnll intriiuuuttry tlll e *Papers of the Regional Science Association*, 59: 57-72.
- Polo, C. and Valle, E. 2008. An assessment of the impact of tourism in the Balearic Islands. *Tourism Economics*. 14(3): 615-630.
- Romero, I. Tejada, P. 2011. A multi-level approach to the study of production chains in the tourism sector. *Tourism Management*. 32(2): 297° 306.
- Surugiu Camelia, Cristi Frent, Marius Surugiu, 2009, "Tourism and its Impact Upon the Romanian Economy: an Input-Output Approach", *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi – Economic Sciences Section*, Volume (Year):1 (2009), Issue: LVI, Pages 355-376,
- gggggg Cmnhli 00 nnnnomic Impact of Tourism: An Input-Output Analysis", *Romanian Journal of Economics*, Institute of National Economy, vol. 29 (2(38)), pp 142-161
- West, G. and Gamage, A. 2001. Macro Effects of Tourism in Victoria, Australia: A Nonlinear Input-Output Approach. *Travel Research*. 40(1): 101-109.
- World Tourism Organization. 2012. <http://www2.unwto.org>.